

Каццишин Н. Є.,

Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів

ПРОБЛЕМА ГЕНЕЗИ ТЕРМІНОСИСТЕМИ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена проблемі генези термінології, яка використовується в англомовних дипломатичних документах. Особлива увага надається запозиченням з інших європейських мов, особливо з латинської та грецької. У статті робиться спроба проаналізувати та визначити основні субмови, котрі мали вплив на формування термінології англомовного дипломатичного дискурсу.

Ключові слова: *терміносистема, субмова, асимільовані та не-асимільовані запозичення, дипломатичний дискурс.*

The paper is devoted to the problems of genesis of terminology used in Anglophone diplomatic documents. Particular attention is given to the loanwords from other European languages, especially from Latin and French. An attempt to analyze and determine the main sublanguages which influenced upon the formation of the terminology of Anglophone diplomatic discourse is made in this article.

Key words: *terminological system, sublanguage, assimilated and non-assimilated loanwords, diplomatic discourse.*

Міжнародні дипломатичні відносини – це царина політичної науки, предметом якої є вивчення відносин між державами на рівні урядових та неурядових організацій. У текстах дипломатичних документів розглядаються економічні, політичні, правові, ідеологічні, власне дипломатичні, військові та культурні відносини між державами. Міжнародні дипломатичні відносини – це одночасно і наука, і політика держави [3, с. 19]. Будучи багатовимірним явищем, дипломатичні документи (ДД), а особливо їх мова, представляють собою широке коло питань для вивчення. Одне з найактуальніших – це вивчення термінології, тому предметом даного дослідження обираємо походження термінів мови дипломатії. Зазначимо, що у питанні генези термінів дипломатичного дискурсу (ДДС) можемо виявити два аспекти для вивчення: історичний, тобто, які мови мали вплив на термінологію ДД, що можна простежити на прикладі запозичень; та композитний, який показує, які терміносистеми у ході історичного розвитку долучились до створення мови ДДС.

Метою нашого дослідження є вивчити основні чинники впливу на терміни мови дипломатії в історичному аспекті та простежити, як саме відбулось її становлення; виявити мови-донори термінології ДД та встановити, які термінологічні поля становлять стрижень терміносистеми ДДС.

Загальновідомо, що термінологічні системи різних сфер життя та галузей науки у процесі свого закономірного розвитку мають тенденцію до взаємодії та взаємовпливу. Факт якісного та кількісного збагачення термінології певної субмови є природним завдяки взаємообміну інформацією. Субмова ДДС запозичує багато термінів з інших субмов, вони є її складовою частиною, що само по собі є унікальним явищем. Це зумовлено суспільними процесами, міжсоціумними відносинами та широким колом питань, які охоплюють дипломатичні відносини. Все частіше доводиться констатувати функціонування економічної, юридичної, екологічної, військової, суспільно-політичної та інших субмов у терміносистемі ДДС, адже коло питань для інтернаціональних організацій не зменшується, а навпаки, розширюється. Особливо цікавим є те, що входження термінів різних субмов у мову ДДС не є новим процесом, а веде свій початок від середньовіччя, за деякими даними, і від раніших епох. Перш за все це стосується термінології економічної, суспільно-політичної та юридичної субмови, що, поряд з власне дипломатичними термінами, стали основою для мови дипломатії. Така тріада терміносистем (економічна, суспільно-політична та юридична) зародилась тоді, коли у суспільстві почали встановлюватись правові та економічні відносини, а як відомо, і найдавніші, і сучасні міжнародні договори та угоди стосуються в першу чергу сфер економіки та правової діяльності.

Як свідчать спостереження над досліджуваними документами, економічні, суспільно-політичні та юридичні терміни в текстах ДДС – обґрунтований і закономірний феномен, адже економіка та юриспруденція тісно пов'язані, що зумовлено передусім тим, що документи мають юридичне підґрунтя та присвячені вирішенню економічної проблематики. Так склалось історично, що основні проблеми, які турбують суспільство, завжди стосувались торгівлі, ринку, економіки. Інтеграція економічного, суспільно-політичного та юридичного дискурсів, а разом з тим і їх термінологій, призводить до поєднання стилів, і як результат – до створення особливого виду тексту, який ми визначаємо як дипломатичний дискурс.

Важко оцінити природу та походження будь-якої термінологічної системи без розуміння історії її розвитку. На жаль, немає єдиної відповіді на запитання, як дипломатична субмова отримала той статус, який вона має зараз. Тим не менше, деяке пояснення можна знайти в історичних подіях, що залишили свій відбиток на мові англійської юриспруденції та на інших субмовах, зокрема, на субмові ДДС.

Найдавнішим народом на території сучасної Великобританії, який, маючи стосунки з іншими народами, укладав договори про мир та торгівлю, були британські кельти (приблизно 430 р. до н.е. – XI ст. н. е.), проте вони не мали впливу на формування англійської законодавчої системи, а також мови, яка б її оформила. Пізніше були германські завоюв-

ники (приблизно 700 р. до н.е. – 570 р. н.е.), що розмовляли староанглійською мовою, деякі елементи якої дожили й до сьогодні, такі як *land, theft, guilt, bequeath*, і зустрічаються в ДД. Алітерація, що була характерною для англо-саксонської (староанглійської) мови збереглась і донині в таких термінах юридичного та дипломатичного дискурсу як *aid and abet, any and all*, і поширилась на терміни, що виникли пізніше, будучи характерною рисою стилю ділових паперів: *rights and freedoms*.

У текстах ДД простежуємо велику кількість синтаксичних паралельних конструкцій, які разом з лексичними повторами є незмінною рисою багатьох жанрів ДДС. Такі конструкції дійшли до нас саме через юридичний дискурс з англосаксонських документів і були характерним для офіційної мови загалом: *the truth, the whole truth, and nothing but the truth* [7, с. 15].

Важливою подією для мови було поширення християнства у 597 р., оскільки воно знаменувало впровадження латинської мови. Її вплив особливо поширився на законодавчі документи. Спочатку це були лише документи, що стосувались сім'ї, як от укладення шлюбу. Згодом, коли усі документи писались латинською, англійська мова асимілювала багато термінів, таких як *client, admit, mediate* [7, с. 16]. Так латинська мова заклала основи для свого тривалого та плідного впливу на формування субмови документів і ДД зокрема.

У Західній Європі з часів середньовіччя і до середини XVIII століття панувала латинська – універсальна дипломатична мова, авторитет якої в цій якості суттєво підкріплювався тією обставиною, що це була мова римського права, що переймалось західноєвропейськими державами, а також мова католицької церкви [2, с. 7]. Так, у процесі історичної взаємодії та впливу латинської на англійську виформувалась ключова термінологія ДДС, що має латинське походження. Це передусім назви основних понять дипломатії, назви документів, посад та основних видів дипломатичної діяльності. Той факт, що письмові документи писались на латинській так довго пояснює те, що багато з них мають латинські імена сьогодні, що й демонструють нижченаведені терміни. Зараз ці терміни латинського та інколи грецького походження є основною частиною дипломатичного термінологічного поля. Це такі терміни як: *accreditation* – “сукупність дій, пов'язаних з призначенням і вступом на посаду дипломатичного представника”; *convention* – “міжнародна угода із спеціальних питань”; *protocol* – “сукупність загальноприйнятих у міжнародних відносинах правил, що визначають порядок здійснення різноманітних дипломатичних актів, форми зносин між дипломатами та керівниками, державними діячами різних країн”; *pact* – “міжнародний договір”; *consensus* – “згода, погодженість”; *consul* – “уповноважений однієї держави, що за згодою іншої держави постійно перебуває в певному її пункті і здійснює

там представництво й захист інтересів своєї держави та її громадян”; *credentials* – “вірчі грамоти”; *denunciation* – “денонсація, припинення дії угоди”; *legation* – “дипломатична місія”; *nuncio* – “посол Ватикану, нунцій”; *plenipotentiary* – “повноважний”; *sanction* – “санкція; передбачена законом міра покарання”; *signatory* – “державна, яка підписалась, сторона, учасник угоди”; *ultimatum* – “ультиматум”; *concordat* – “договір між Папою і керівництвом держави”; *condominium* – “сумісне здійснення верховної влади над однією територією кількома державами”; *emissary* – “особа, що її одна держава посилає в іншу з певним дорученням”; *alternate* – “сукупність правил, що регулюють порядок підписання договору”; *agenda* – “порядок денний”; *belligerency* – “стан війни”; *consensus* – “згода, погодженість”; *legation* – “дипломатична місія”, та багато інших.

Інша сторона впливу латинської мови на англійський ДДС, це латинські вкраплення (ксенізми), тобто неасимільовані латинські слова та словосполучення, що є ключовою рисою міжнародних угод, адже будучи загальнозрозумілими та загальновідомими, вони спрощують комунікацію та створюють особливий архаїчний стиль документів, наприклад:

*“If the total number of members referred to in paragraph 2 is less than 732, a **pro rata** correction shall be applied to the number of representatives”* [8, с. 132].

У 1066 р. трапилась інша історична подія, що мала величезний вплив на формування англійської мови в цілому – норманське завоювання. Наслідком цієї події стало намагання замінити англійську французькою, особливо у сфері документів. Це трапилось у 1310 році, коли французька стала офіційною мовою статутів, а ще через 100 років на французькій велись навіть слухання у суді. Проте так тривало недовго, і у 1417 році король Генріх V узаконив укладання документів англійською мовою. Однак вплив французької цим не обмежився, адже відомо, що французька була мовою міжнародного спілкування протягом XVIII – середини XIX століття.

Англо-французька мова, що була живим організмом на протязі трьох століть, і ще деякий час залишалась мовою юридичних документів, однак дуже часто виявлялась незрозумілою як для французів, так і для англійців. Так сформувалась особлива група термінів, для яких не виявилось англійських еквівалентів. Вони сьогодні належать до стрижня терміносистеми ДД і становлять семантичну групу назв документів та їх частин, назв посад, назв основних видів дипломатичної діяльності. Як наслідок французького впливу на англійську мову маємо такі ключові для дипломатії терміни французького походження: *accord* – “згода; угода між країнами”; *state* – “державна”; *chancellery* – “канцелярія, офіс амбасади чи консульства”; *consulate* – “консульство, представництво; звання консула; резиденція консула”; *diplomacy* – “дипломатія, мистецтво і практика проведення

міжнародних відносин”; *embassy* – “посольство”; *ambassador* – “посол”; *envoy* – “дипломатичний посланник, представник” та ін.

Велика кількість лексем французького походження використовується як мовою ДДС, так і мовою юридичного дискурсу: *accounts payable* | *receivable*, *attorney general*, *court martial*, *agreement*, *arrest*, *estate*, *bailiff*, *council*, *plaintiff*.

Цікавим у терміносистемі ДДС є явище протиставлення двох схожих за значенням слів, що є французьким продовженням англосаксонської традиції алітерації та паралелізму. Термін французького походження вживався разом з англійським відповідником, утворюючи єдиний вираз, який тепер став кліше, і допомагає надати документу безапеляційності та особливої ваги: *acknowledge and confess*, *had and received*, *will and testament*, *advice and consent*. Такий процес злиття термінів можна пояснити тим, що багато людей на той час були частково двомовними і могли зрозуміти хоча б один із термінів. Злиття лексем є характерним для документів з високим рівнем стандартизації і разом з тим є унікальним явищем лінгвістики, коли один термін складається з двох елементів, що належать різним мовам. Маємо ще одне підтвердження того, що ДДС стоїть на межі не лише різних стилів, але й поєднує навіть різні мови. Складна взаємодія між мовами постає і у явищі проникнення лексем з латинської в англійську через французьку, про що свідчать наступні приклади: *legate* – через старофранцузьку з латинського “*lēgātus*” – *deputy*, від “*lēgāre*” до “*delegate* – related to “*lēx*” – law”; *minister* через старофранцузьку з латинського “*servant* – related to “*minus*” – less”; *visa* через французьку з латинського “*vīsa* – “*things seen*”, від “*vīsus* – past participle of “*vidēre*” – to see”.

Дослідження питання генезису лексичного складу англомовних ДД дозволяє виділити мови-донори дипломатичної термінології. Адже дипломатичні терміни формують і віддзеркалюють особливу інформативну підмову, яка зберігає та передає знання не лише про зміст діяльності держави, про систему її інститутів, але й про відношення між народами та державами. Ця система термінів є постійно рухомою. Очевидно, що терміносистема ДД містить лексичні елементи запозичені з різних мов, але французькі та латинські запозичення відіграють тут особливу роль. Отож, крім латинської та французької до найбільш продуктивних мов-донорів англійської мови ДДС слід віднести також грецьку (*ideology*, *charter*, *protocol*, *dynasty*, *asylum*), італійську (*to ballot*, *internuncio*). Зазначимо, що факт існування великої кількості запозичень у терміносистемі ДДС все ж не ставить під сумнів вживання термінів англійського походження.

Як свідчать результати нашого дослідження, сучасній англомовній дипломатичній термінології притаманна певна подвійність у викорис-

танні лексичних одиниць: разом із словами, що належать до власне англійської мови, існують ще й терміни запозичені з інших європейських мов. Більше того, запозичені лексеми, найперше з латинської та французької мов, становлять велику частину стрижня дипломатичної термінології: назви основних видів дипломатичної діяльності, назви посад, документів та їх частин представлені саме французькими та латинськими запозиченнями. В англійській мові дипломатії вони значною мірою асимілювались, але є ще й автономний прошарок лексичних термінів-запозичень, які є незмінні протягом багатьох століть та не беруть участі у словотворчих процесах. Така етимологічна неоднорідність зумовлена екстралінгвістичними чинниками, головним чином історичними подіями. Окрім того, наголосимо, що велика кількість термінів, які сьогодні презентують ДДС, сформувалася в межах інших дискурсів – юридичного, суспільно-політичного та економічного.

Дослідження дозволило з’ясувати основні чинники розвитку англійської дипломатичної термінології. Разом з тим воно пропонує цікавий напрямок для подальших розвідок з питань генези не тільки дипломатичної терміносистеми, а й інших терміносистем англійської мови.

Література:

1. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. М. Гулей. – Л., 2000. – 19 с.
2. Евинтов В. И. Многоязычные договоры в современном международном праве / Евинтов В. И. – К.: Наукова думка, 1981. – 134 с.
3. Миньяр-Белоручева А. П. Грамматические особенности текстов по международным отношениям / А. П. Миньяр-Белоручева, О. А. Вдовина // Весник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. – № 1. – С. 19-29.
4. Словник іншомовних слів: [за ред. О. С. Мельничук]. – К., 1979. – 775 с.
5. Словарь международного права: [под ред. Б.М. Клименко]. – М., 1982. – 248 с.
6. Шпак Н. А. Англо-українсько-російський дипломатичний словник-мінімум / Шпак Н. А. – К.: ЗАТ Видавничий дім “ДЕМІД”, 2002. – 36 с.
7. Peter M. Tiersma. Legal Language. University of Chicago Press, 1999. – 314 p.
8. Rudden and Wyatt’s EU Treaties and Legislation. Ed. by Derick Wyatt. Oxford University Press, 1999. – 420 p.